

NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV KLIMATSKIH PROMENA

Doprinos lokalnih samouprava i privatnog sektora

RES Foundation
Partnerships
for Resilience

HEINRICH BÖLL STIFTUNG

Decembar, 2016.

SADRŽAJ

UVOD

Pred vama je elektronska brošura u kojoj su predstavljeni rezultati projekta "Monitoring klimatske politike u Republici Srbiji". Ovaj projekat realizovala je RES fondacija uz podršku Fondacije Hajnrh Bel u Srbiji.

Povodom početka izrade Nacionalne strategije za borbu protiv klimatskih promena, RES fondacija je radila s dve zainteresovane strane, s lokalnim samoupravama i sektorom privrede, na prikupljanju ulaznih podataka koji mogu biti korišteni u početnoj fazi izrade Klimatske strategije. Ove aktivnosti naišle su na podršku kako samih zainteresovanih strana, tako i koordinatora procesa izrade Klimatske strategije Ministarstva poljoprivrede i zaštite životne sredine. S lokalnom samoupravom i privrednim sektorom smo komunicirali na različite načine. Sproveli smo anketu, održali seriju debatnih radionica, a s nekima smo razgovarali i pojedinačno. Na kraju procesa, lokalnoj samoupravi i privredi poslat je poziv za prikupljanje ulaznih podataka za Klimatsku strategiju s jasno definisanim pitanjima koja su se iskristalisala kao najrelevantnija u toku prethodnih diskusija. Pitali smo ih o njihovoj viziji Klimatske strategije, potrebama, ambicijama, preprekama i konkretnim predlozima u oblastima energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije, energetskog menadžmenta, energetskog siromaštva, pošumljavanja, o preprekama koje proizilaze iz neusklađenosti lokalnih javnih politika, neadekvatnoj decentralizaciji koja onemogućava lokalna energetska rešenja. U ovom kontinuiranom procesu zahvalni smo za podršku koju nam je pružila Stalna konferencija gradova i opština, kao i Privredna Komora Srbije. Iako nismo doprli do mnogih, od onih koji su aktivno učestvovali u ovom procesu smo dobili dobar dijalog i dobre rezultate koji nedvosmisleno ukazuju da ove dve zainteresovane strane od Klimatske strategije zahtevaju energetska tranziciju i da u njoj vide novu šansu za razvoj našeg društva.

Nema sumnje da je prikupljanje i uvažavanje ideja, stavova i rešenja svih zainteresovanih strana u procesu izrade ovako kompleksnog reformskog i strateškog dokumenta presudno za njegov kvalitet, legitimitet i uspeh. Proces konsultacija u kom se na direktan i interaktivan način prikupljaju ulazni podaci od zainteresovanih strana za Klimatsku strategiju dobar je korak u pravcu kreiranja javne politike zasnovane na dokazima (eng. evidence-based policy making). Naglašavamo da je RES fondacija radila s dve zainteresovane strane, ali se tu potreba za prikupljanjem ulaznih podataka/dokaza ne završava. Potrebno je nastaviti ove aktivnosti, uključiti ostale zainteresovane strane i razmišljati u pravcu institucionalizacije prikupljanja ulaznih podataka dok god ne budemo imali informisan predlog Klimatske strategije po meri svih zainteresovanih strana, a u skladu s savremenim razvojnim trendovima. Za sve to je potrebno odvojiti dovoljno vremena kako bi se zainteresovane strane na odgovarajući način pripremile da daju svoje viđenje pitanja od značaja za javnu klimatsku politiku.

U nastavku brošure podsećamo vas zašto je Srbiji potrebna vizionarska Klimatska strategija i kako do nje doći. Posle toga predstavljeni su predlozi lokalne samouprave i sektora privrede za Klimatsku strategiju.

Nadamo se da smo doprineli kreiranju informisane Klimatske strategije zasnovane na dokazima i da smo probudili interes za intenzivniju i kvalitetniju razmenu na temu Klimatske strategije između svih zainteresovanih strana.

Jasminka Young

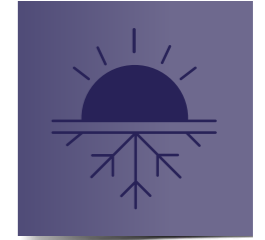

Aleskandar Macura

Suosnivači RES fondacije

ZAŠTO JE SRBIJI
POTREBNA
**VIZIONARSKA
KLIMATSKA
STRATEGIJA?**

NOVA ŠANSA ZA DEFINISANJE RAZVOJNE POLITIKE USKLAĐENE S SAVREMENIM TRENDOVIMA

Sadašnji model ekonomskog razvoja Srbije pati od nedostatka fleksibilnosti, inovativnih ideja i rešenja koja bi odražavala promenjenu logiku ekonomskog razvoja u pravcu nisko-ugljenične privrede. Srbija je i u 2015-2016. godini zadržala 94. poziciju na rang listi Svetskog ekonomskog foruma po indeksu globalne konkurentnosti od ukupno 140 rangiranih zemalja. Naročito zabrinjava nizak rang u oblastima sofisticiranosti poslovanja, razvijenosti institucija, inovativnosti, efikasnosti, itd. Ovaj indeks potvrđuje potrebu za redefinisanjem razvojne politike.

Istovremeno, svet se veoma brzo menja u pravcu nisko-ugljeničnog razvoja. Globalni prioriteti i očekivanja u pravcu dekarbonizacije definisani su Okvirnom konvencijom Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama i obavezom sprovođenja novog globalnog dogovora o klimi - Pariskog sporazuma. Nema sumnje da je za

pozitivan ishod tržišne utakmice potrebno slediti globalne trendove vodećih svetskih ekonomija. U septembru 2016., SAD i Kina su na samitu najmoćnijih privreda sveta G20 objavile ratifikaciju Pariskog sporazuma i snažan zaokret ka dekarbonizaciji tj. nisko-ugljeničnoj privredi kao dominantnom razvojnom konceptu. Stoga će tranzicija ka novom razvojnom modelu biti od presudnog značaja za lokalni razvoj, i direktno će uticati na poboljšanje nacionalne konkurentnosti, privlačenje investicija, kao i takmičenje na inostranom tržištu. Ove činjenice u kombinaciji sa zahtevima evrointegracija postavljaju okvir u koji je potrebno smestiti Klimatsku strategiju i rešavati strukturne i razvojne probleme u narednom periodu.

Srbija se trenutno nalazi u idealnoj situaciji da se priključi svetskim trendovima i da definiše novi pravac i model razvoja. S dosta posustajanja Srbija je konačno dobila

priliku da pripremi najvažniji strateški dokument u oblasti klimatske politike - Nacionalnu strategiju za borbu protiv klimatskih promena (Klimatska strategija) i njome otvori nova razvojna vrata. Klimatskom strategijom potrebno je definisati promenu koju kao društvo želimo da ostvarimo na svim nivoima i u svim povezanim oblastima javnih politika. Srbija, u procesu izrade Klimatske strategije ima šansu da donese novu ambicioznu i inovativnu razvojnu politiku koja bi unela mnoge novine u postojeći model privrednog razvoja zasnovan na nasleđenim i neodrživim konceptima koji ne obećavaju uspešnu tranziciju ka konkurentnoj nisko-ugljeničnoj nacionalnoj ekonomiji. U ovom poslu prvi korak je distanciranje od postojećih dokumenata koji ne garantuju neophodnu promenu. Shodno tome, Srbija bi trebalo da pažljivo redefiniše svoj doprinos novom globalnom sporazumu u Parizu 2015, koji ovakav kakav jeste ne predstavlja unapređenje postojećeg stanja.

Značaj Klimatske strategije proističe iz njenog višedimenzionalnog i širokog obuhvata koji će posredno i neposredno prožimati veliki broj već postojećih javnih politika i programa. Ovo prožimanje mora da bude suštinsko, s potpunom integracijom ciljeva koji neće biti u protivrečnosti s ciljevima i instrumentima povezanih politika (energetska, ekonomska, poreska, industrijska, poljoprivredna, politika zaštite životne sredine, socijalna politika, politika zapošljavanja, politika održivog razvoja, i mnoge druge).

Put je jasan. Međunarodni panel o klimatskim promenama (IPCC) koji predstavlja jedinstven stav 830 naučnika, inženjera i ekonomista iz 80 zemalja identifikovao je osnovne načine za dostizanje nisko-ugljeničnog razvoja do kraja 21. veka. Svaki od identifikovanih načina zahteva delovanje u oblastima:

- dekarbonizacije energetske sistema;
- masivne elektrifikacije čistim oblicima energije, a tamo gde to nije moguće da se pređe na druga nisko-ugljenična goriva;
- veće efikasnosti i manje otpada u svim sektorima;
- poboljšanog skladištenja ugljenika (šume, vegetacija i zemlja).

Razvojne šanse koje proizilaze iz nisko-ugljenične ekonomije elaborirane su i u najnovijem zakonodavnom paketu Evropske komisije pod nazivom "Čista energija za sve Evropljane" koji je dizajniran da pokaže da je tranzicija ka čistoj energiji proces kroz koji će se odvijati rast – to je mesto gde se nalazi "pametni novac". U 2015. čista energija je privukla globalne investicije u vrednosti preko 300 milijardi evra. EU je u dobroj poziciji da iskoristi svoje javne politike istraživanja, razvoja i inovacija da

pretvori ovu tranziciju u konkretnu industrijsku priliku. Mobilizacijom do 177 milijardi evra javnih i privatnih investicija godišnje od 2021. godine, ovaj paket može generisati povećanje do 1% BDP-a tokom naredne decenije i stvoriti 900.000 novih radnih mesta. Zakonski predlozi koji se nalaze u paketu "Čista energija za sve Evropljane" odnose se na energetske efikasnost, obnovljive izvore energije, dizajn tržišta električne energije, sigurnost snabdevanja električnom energijom i pravila upravljanja u Energetskoj uniji. Na osnovu ovoga, jasno je da najveći potencijal za inovacije i lokalni razvoj svakako leži u energetske sektoru.

OBAVEZE U VEZI S PRIDRUŽIVANJEM EVROPSKOJ UNIJI, LIDERU AMBICIOZNE KLIMATSKE POLITIKE I ČLANSTVA U ENERGETSKOJ ZAJEDNICI

EVROPSKA UNIJA NASTAVLJA DA SE POZICIONIRA KAO GLOBALNI LIDER U DEFINISANJU AMBICIOZNIH KLIMATSKIH I ENERGETSKIH CILJEVA I BORBI PROTIV KLIMATSKIH PROMENA. OVO LIDERSTVO ODSLIKAVA SE I U KONKRETNOM ZAKONODAVNOM OKVIRU KOJI JASNO DEFINIŠE STEPEN AMBICIJE PREKO KRATKOROČNIH, SREDNJEROČNIH I DUGOROČNIH CILJEVA.

Srbija kao zemlja kandidat za članstvo u EU ima obaveze i prioritete koji proizilaze iz procesa pridruživanja. EU ima ambicioznu klimatsku i energetska politiku i očekuje od zemalja članica i kandidata da se kreću u tom pravcu. Srbija će se pre ili kasnije suočiti s obavezom usklađivanja s ovom ambicioznom politikom koja je zapravo pokretna meta. Čak i ako u procesu evrointegracija dođe do zastoja, važno je ne smetnuti s uma da EU zadržava svoju lidersku poziciju kojom ostalim zemljama može da nametne ambiciozniju klimatsku politiku. Ovo može da se ostvari preko raznih trgovinskih i ne trgovinskih barijera, postavljanja visokih standarda proizvoda, itd.

Srbija, već sada ispunjava obaveze koje proizilaze iz članstva u Energetskoj zajednici, a to su u prvom redu sprovođenje direktiva EU iz oblasti obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti (cilj od 27% obnovljivih izvora energije do 2020). Takođe, WB6 zemlje su potpisale Povelju o održivosti koja treba da da smernice i podršku tranziciji ka nisko-ugljeničnom razvoju.

Srbija trenutno radi na usklađivanju s postojećim politikama EU. Stoga bi Klimatska strategija trebalo da bude dizajnirana da služi suštinskoj svrsi nisko-ugljeničkog razvoja i usklađivanja s ambicioznim klimatskim ciljevima EU. Integrirano postavljeni ciljevi bi se pozitivno odrazili i na druge politike, kao što je politika životne sredine, koja predstavlja ogroman izazov u procesu pristupanja.

PRIKAZ KLIMATSKIH I ENERGETSKIH CILJEVA EU

Na nivou EU, kratkoročni klimatski i energetske ciljevi definisani su **Paketom za klimu i energiju** koji je deo strategije Evropa 2020., a koja je u poodmakloj fazi implementacije.

To su:

- smanjenje emisije gasova s efektom staklene bašte od 20% u odnosu na baznu 1990. godinu;
- povećanje učešća obnovljivih izvora energije na 20%;
- povećanje energetske efikasnosti za 20%.

Klimatski i energetske ciljevi iz ovog paketa sprovode se u najvećem delu preko šeme za trgovinu emisijama EU (engl. ETS - Emission Trading Scheme) i direktivama EU.

Pored strategije Evropa 2020., već pre nekoliko godina predstavljene su i dugoročne strategije Evropske unije koje sežu do 2050. godine u vidu dva najznačajnija strateška dokumenta: **Energetske mape puta do 2050. i Mape puta za prelazak na konkurentnu, nisko-ugljeničnu privredu do 2050.** Ovi dokumenti sadrže veoma ambiciozne povezane klimatske i energetske ciljeve EU koja se obavezala na smanjenje gasova s efektom staklene bašte za **80-95% u odnosu na baznu 1990. godinu.**

U skladu s predstavljenim dugoročnim strateškim planovima, Evropska komisija je još 2013. pravilno prepoznala potrebu da se napravi jedan presek stanja, kako bi se razmotrila efektivnost i efikasnost postojećih mehanizama i kako bi se uobličili međuciljevi pomoću kojih će dostizanje ambicioznih ciljeva do 2050. biti izvesnije. Prepoznato je da se ovi usko povezani ciljevi moraju posmatrati komplementarno, i da takvi moraju biti i instrumenti koji će dovesti do njihovog ostvarenja. Evropski savet je podržao je tri specifična cilja na nivou EU do 2030. defnisana novim Okvirom klimatske i energetske politike do 2030.:

- obavezan cilj smanjenja emisije gasova staklene bašte od 40% u odnosu na 1990.;
- obavezan cilj na nivou EU od najmanje 27% obnovljivih izvora energije;
- povećanje energetske efikasnosti za 27%.

Svi predstavljeni ciljevi, a naročito oni iz novog Okvira klimatske i energetske politikedo 2030. bili su utkani u pregovaračku platformu EU za međunarodne pregovore u UN u Parizu gde je postignut globalni dogovor u oblasti klimatskih promena – Pariski sporazum. Ovim novim okvirnim dokumentom Evropska unija upotpunila je lepezu svojih kratkoročnih, srednjeročnih i dugoročnih ciljeva u oblasti klimatske i energetske politike.

Poslednji okvir u nizu već postojećih i preduzetih mera predstavlja nedavno predloženi paket mera Evropske komisije pod nazivom “Čista energija za sve Evropljane” koji ima za cilj da Evropsku uniju održi kompetitivnom u uslovima u kojim tranzicija ka čistim oblicima energije menja globalna energetska tržišta. Paket Evropske komisije treba da obezbedi leadersku ulogu EU u procesu energetske tranzicije, a ne samo da joj se prilagođava.

Iz tog razloga EU se obavezala da smanji emisije CO₂ za najmanje 40% do 2030. godine uz istovremenu modernizaciju privrede i obezbeđivanje novih radnih mesta i rasta. Paket mera Evropske komisije ima tri glavna cilja: postavljanje energetske efikasnosti na prvo mesto (eng. energy efficiency first), dostizanje globalnog liderstva u obnovljivim izvorima energije i obezbeđivanje fer dogovora za potrošače.

KONKURENTNOST, TRŽIŠTE I ENERGETSKA SIGURNOST

Srbija planira da se otvori ka tržištu koje posluje u okviru najstrožih ekoloških standarda na svetu i želi da bude lider energetske tranzicije ka nisko-ugljeničnom razvojnom modelu. To predstavlja izazov, ali i veliku šansu za srpsku privredu. Srbija bi s dobro osmišljenom i, pre svega, dobro primenjenom Klimatskom strategijom koja će promovisati nisko-ugljenični razvoj mogla bolje da se nosi s konkurencijom u krugu zemalja EU i šire. Pozitivna korelacija između striktnih ekoloških standarda, kao što su oni u EU, „ozelenjavanja” privrede i konačno poboljšane konkurentnosti potvrđena je i Porterovom hipotezom iz devedesetih godina 20. veka.

Uzimajući u obzir geografski položaj, klimatske i demografske karakteristike, bogatstvo prirodnih resursa, kao i društveni okvir i istoriju razvoja Srbije, možemo reći da je okretanje nisko-ugljeničnoj ekonomiji i rastu najbolji put za poboljšanje konkurentnosti srpske privrede. Promena razvojne paradigme nije moguća bez promene načina na koji se energija proizvodi, uvozi, prenosi, distribuira i troši. Unapređenje energetske efikasnosti, održivo i efikasno korišćenje raspoloživih domaćih obnovljivih izvora energije, kao i ulaganje u njihovu povećanu raspoloživost predstavlja osnovu te promene.

Na primer energetska efikasnost kao zbir mera i delovanja u svim oblastima života kojima je krajnji cilj minimalna potrošnja energije, nije samo puka štednja energije koja podrazumeva odricanja, već njena efikasna upotreba koja doprinosi poboljšanju kvaliteta života i rada, kao i većoj konkurentnosti proizvodnje. O potencijalu zgradarstva kod nas, a posebno stambenog sektora, govori podatak da domaćinstva prosečno troše tri do pet puta više energije (200–300 kWh/m²) nego u zemljama EU (65 kWh/m²), što predstavlja ne samo veliki gubitak energije nego i veliku prepreku za veću konkurentnost privrede pre svega na najvećem svetskom, evropskom tržištu.

Poruka iz nedavno objavljenog autorskog teksta Ministra finansija Dušana Vujovića odražava suštinu sledećih koraka u definisanju novog razvojnog okvira Srbije pomoću Klimatske strategije. On ističe da

“danas, po prvi put od 1980te, možemo sebi da dozvolimo da u teško stečenom prostoru makroekonomske i političke stabilnosti razmislimo o tome da li radimo prave stvari. Da istražimo gde se nalazimo i dokle smo stigli. Da otkrijemo šta su nam vrline i mane, mogućnosti i ograničenja, kako sopstvena tako i ona koja dolaze iz neposrednog i globalnog okruženja. I u tom kontekstu se zapitamo gde želimo (sanjamo) da budemo za dvadeset godina. Da ne bismo „upali u zamku srednjeg nivoa razvoja“ moramo stalno da napredujemo, primenjujemo nove ideje i inovacije, paralelno unapređujemo znanja i veštine koji će pratiti moderne tehnologije u vremenu koje dolazi. Srbija mora da bude sposobna da pliva u „novim vodama“ koje će dominirati u svetu za 20 godina. Jedino će zdrava i snažna privreda koja ne zavisi od pojedinačnih interesnih grupa moći da se optimalno pozicionira u takvom svetu.”

Takođe, posle rasvetljavanja značaja i dometa Zaključaka Evropskog saveta, jasno je da oni izlaze daleko iz okvira četiri brojčano specifična cilja. Konkurenost, pristupačnost, održivost energije, energetska bezbednost, novi sistem upravljanja, reforma ETS-a, kao i stvaranje Energetske unije ukazuje da je potrebno strateški, sistemski i integrisano raditi na mnogim poljima kako bi se obezbedila bolja pozicija od marginalne u ovom novom sistemu i u okviru ovog tržišta. Srbija bi zbog svog nezavidnog položaja u smislu energetske bezbednosti, kao i zbog poražavajuće statistike u pogledu energetske

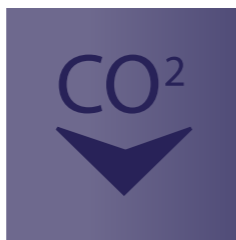
siromaštva morala da radi na pronalaženju najefektivnijih i najefikasnijih načina za rešavanje ovih problema.

Dovoljno brzo kretanje u pravcu strateških ciljeva EU bi svakako doprinelo povećanju energetske bezbednosti i smanjenju energetske siromaštva. Potrebno je slediti primer zemalja Evropske unije i omogućiti fleksibilne, inovativne i efektivne instrumente koji će biti u saglasnosti s instrumentima ostalih politika koje na ovaj ili onaj način utiču na energetske i klimatske ciljeve.

Na osnovu iznetog jasno je da najveći potencijal za inovacije i lokalni razvoj svakako leži u energetske sektoru koji tranzicijom ka obnovljivim izvorima energije, uštedama na osnovu koncepta energetske efikasnosti može da doprinese ne samo čistijem vazduhu, udobnijem životu i smanjenom uticaju na javno zdravlje, već i povećanju konkurentnosti zasnovanoj na smanjenju energetske i karbonske intenziteta. Klimatska strategija osmišljena i donesena uz aktivno učešće zainteresovanih strana predstavlja odličnu šansu da se definišu konkretni instrumenti za otključavanje ovih potencijala.

JAVNO ZDRAVLJE

NACIONALNOG I LOKALNOG RAZVOJA NEMA BEZ ZDRAVIH LJUDI. NEDOSTATAK ZDRAVE RADNE SNAGE PREDSTAVLJA OZBILJNO RAZVOJNO OGRANIČENJE. U SLUČAJU MASOVNOG OBOLJEVANJA STANOVNIŠTVA NASTAJU I DODATNI TROŠKOVI ZA LEČENJE, KAO I TROŠKOVI IZGUBLJENOG PRIHODA OD RADA.

Zagađenost vazduha postala je najsmrtonosnija vrsta zagađenja prema nedavnoj objavljenoj zajedničkoj studiji Svetske banke i Instituta za merenje i evaluaciju zdravlja. Od posledica zagađenog vazduha samo tokom 2013. godine prevremeno je umrlo 5,5 miliona ljudi širom planete, što je globalnu ekonomiju koštalo 225 milijardi US dolara u izgubljenom prihodu od rada. To je četiri puta više ljudi nego što je umrlo od virusa HIV-a, i šest puta više od onih koji su podlegli malariji. Mala deca i starije osobe najteže su pogođeni zagađenjem.

Broj smrtnih slučajeva povezanih s zagađenjem ambijentalnog vazduha znatno je porastao u prenaseljenim regionima koje karakteriše brza urbanizacija, dok je broj smrtnih slučajeva povezan s kuvanjem i grejanjem kuća na čvrsta goriva konstantan bez obzira na razvoj i poboljšanja u zdravstvu. U 2013. godini, jedan u 10 smrtnih slučajeva direktno je uzrokovan bolestima koje se pripisuju navedenim vrstama zagađenja vazduha. Sićušne čestice poput prašine, koje se prenose vazduhom koje predstavljaju čestično zagađenje nanose najviše štete. Stvaranjem zdravijih gradova i ulaganjima u čistije izvore energije mogu se smanjiti opasne emisije, usporiti klimatske promene, i što je najvažnije sačuvati životi.

Situacija u Srbiji podjednako je alarmantna. U tekstu Ane Brnabić aktuelne Ministarke za državnu upravu i lokalnu samoupravu, koji je napisan dok je bila predsednica Upravnog odbora NALED-a ističe se da su: "Termoelektrane u Srbiji jedan od najvećih izvora štetnih gasova NO_x i čestičnog zagađenja i najveći pojedinačni izvor sumpor dioksida (SO₂) u Evropi. Iako

neverovatno zvuči, Evropa je mnogo zabrinutija zbog ovoga od same Srbije iako građani Srbije trpe velike posledice. Svetska zdravstvena organizacija Ujedinjenih nacija (WHO) prepoznaje Srbiju kao zemlju sa najvećim porastom smrtnosti od raka pluća u Evropi. Veoma velika zavisnost od uglja (lignita) u proizvodnji električne energije izaziva ozbiljne negativne efekte na poljoprivredu Srbije, njen zdravstveni sistem i ekonomiju."

Pored ovog primera, potrebno je istaći da se ostatak Srbije gde nema termoelektrana guši zagađenjem iz neefikasnih individualnih ložišta. U tom smislu znatan napredak može da se postigne njihovom zamenom, tj. prelaskom na efikasnija individualna ložišta na biomasu što bi presudno uticalo na poboljšanje kvaliteta vazduha u lokalnim zajednicama širom Srbije, na primer u Kraljevu, Užicu, Valjevu, Osečini, i drugim mestima.

Ovakva poboljšanja bi za posledicu imala zdravije stanovništvo i manje zdravstvene izdatke tj. nacionalni i lokalni razvoj koji pokreću zdravi ljudi.

KAKO DO KLIMATSKE STRATEGIJE PO MERI SVIH ZAINTERESOVANIH STRANA?

Teorija i praksa u oblasti formulisanja javnih politika, donošenja odluka i njihovog sprovođenja pokazuju da su u mnogim slučajevima politike bile neuspešne jer su akteri koji će biti zaduženi da ih sprovode bili ili potpuno izuzeti ili samo formalno uključeni u proces njene izrade i donošenja. Učešće svih zainteresovanih strana i široki konsenzus povećava šanse da će dogovoreni ciljevi biti ispunjeni što je veoma važna poruka za koordinatore izrade Klimatske strategije u Srbiji.

Kako se Srbija još uvek nalazi u početnoj fazi izrade Klimatske strategije važno je da kontinuirano sprovodi konsultacije sa svim zainteresovanim stranama i unapređuje participativnost i transparentnost samog procesa. Proces konsultacija sa svim zainteresovanim stranama pri izradi Klimatske strategije ima nekoliko ciljeva. U prvom redu on daje legitimitet procesu donošenja odluka, kao i samim odlukama. S druge strane, to je prilika da institucija zadužena za izradu prikupi ekspertsko znanje koje ona ne poseduje, kako bi sagledala sve aspekte predloženih rešenja. Ovo naročito dolazi do izražaja u oblastima koje su po svojoj prirodi kompleksne, više tehničke i zahtevaju specifična znanja. Treće, ciljevi oko kojih postoji široki konsenzus imaju veću šansu da budu uspešno sprovedeni jer će u njih biti utkana ravnoteža između želja i mogućnosti kao i vlasništvo zainteresovanih strana nad definisanim ciljevima. Evropska komisija je još u Izveštaju o napretku za 2013, pozvala Srbiju da se strateški okrene ka dugoročnoj politici u oblastima klime i energije, a u skladu s okvirnim dokumentom za politiku klime i

energije EU do 2030. i sprovede sveobuhvatan proces konsultacija prilikom donošenja odluka. S obzirom na to da je proces izrade Klimatske strategije u toku, srpske institucije mogu da se inspirišu procesom javnih konsultacija Evropske unije i da primene sličan princip pri konsultovanju javnosti. U tu svrhu razmatranje procesa konsultacija u EU može da posluži kao primer dobre prakse.

Predstavljanje procesa konsultacija veoma je značajno za Srbiju koja je kandidat za članstvo u ovom EU klubu koji je prepoznat kao globalno najambiciozniji u pogledu klimatske i energetske politike. U tom, smislu, i sama strategija Evropa 2020. iako nije obavezujuća za države koje nisu članice EU predstavlja odličan putokaz i način za ubrzanje reformi koje je potrebno ostvariti tokom procesa pristupanja. Štaviše, važno je podsetiti na obaveze Srbije koje proizilaze iz članstva u Energetskoj zajednici, u prvom redu cilj od 27% obnovljivih izvora energije do 2020., kao i obaveze u pogledu usklađivanja

s stremljenjima i zakonodavstvom Evropske unije u oblasti životne sredine i klimatskih promena u cilju prijema u članstvo. Ne treba zaboraviti ni Mapu puta EU za prelazak na konkurentnu, nisko-ugljeničnu privredu do 2050. Tu su i ambiciozni zahtevi Pariskog sporazuma koji je nedavno stupio na snagu.

U tom smislu, Klimatska strategija Srbije mora da bude u skladu s strateškim ciljevima EU. Navedeni strateški dokumenti EU rezultat su kompleksnog konsultativnog procesa svih zainteresovanih strana. Na primer, postizanju novog Okvira klimatske i energetske politike do 2030. prethodio je jednoipogodišnji proces okarakterisan konsultacijama, političkim smernicama s najvišeg nivoa i pregovorima između zemalja članica i brojnih zainteresovanih strana. Ovaj proces deo je standardne procedure i kompetencija Evropske komisije u oblasti iniciranja i razvoja politika. Kako izgleda konsultativni proces u oblasti klimatske i energetske politike u EU predstaviceemo kroz studiju slučaja.

STUDIJA SLUČAJA – KONSULTATIVNI PROCES PRILIKOM DEFINISANJA NOVOG OKVIRA KLIMATSKE I ENERGETSKE POLITIKE EU DO 2030

Evropska komisija je u martu 2013. započela proces javnih konsultacija u svrhu dogovora oko najvažnijih tema i postizanja konsenzusa oko ciljeva koji moraju da se nađu u novom Okviru klimatske i energetske politike do 2030.

Proces javnih konsultacija formalno je počeo usvajanjem Zelene knjige u martu 2013., a završio se 2. jula 2013. Evropska komisija je u Zelenoj knjizi predstavila najznačajnija pitanja na koja je javnost bila pozvana da ponudi odgovore. Upitnik, dat u Zelenoj knjizi, podeljen je u četiri široke oblasti koje je bilo neophodno definisati: ciljeve (targets); instrumente politike; konkurentnost i različite kapacitete država članica da deluju u ovim oblastima.

Postojeći dokumenti, u vezi s konsultativnim procesom, su obimni i dostupni javnosti na veb-sajtu Evropske komisije. Komisija je formalno primila oko 556 odgovora od različitih društvenih aktera, uključujući i 14

zemalja članica koje su dale svoje mišljenje: Austrija, Kipar, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Litvanija, Poljska, Portugal, Rumunija, Slovenija, Španija, Velika Britanija. U smislu učešća u konsultacijama, najzastupljenija su bila industrijska udruženja (41%), kompanije (8%), s podjednakim udelom energetske intenzivnih i energetske ne-intenzivnih firmi, kao i preduzeća iz elektroenergetskog sektora (10%). Dobru zastupljenost imao je i civilni sektor, uključujući NGO (8%), građane (11%) i sindikate (2%).

Skoro sve zainteresovane strane dale su potpunu podršku kreiranju novog zajedničkog Evropskog okvira klimatske i energetske politike do 2030. Uz nekoliko izuzetaka, države članice i zainteresovane strane složile su se da je potrebno da se novi okvir uskladi s ambicioznim dugoročnim klimatskim i energetske ciljevima koji sežu do 2050. U skladu s tim, iskazan je širok javni konsenzus o potrebi za novim ciljevima za smanjenje gasova staklene bašte.

Imajući u vidu obim dostupnih dokumenta, a u skladu s potrebama ovog sažetka, predstavimo samo uopštenu sliku koja verno odlikava najznačajnije interese koji su se našli u konačnom dokumentu. U preseku stanja po tipu organizacija koji je dala Komisija, nailazi se na četiri izdvojene grupe mišljenja:

- **Kompanije i poslovna udruženja** bili su složni da je potrebno postaviti cilj za smanjenje gasova s efektom staklene bašte. Ipak, istakli su da je troškove konkurentnosti, sigurnosti snabdevanja i klimatske ciljeve potrebno razmatrati na još ravnopravnijoj osnovi nego što je to bio slučaj do sada. Komunalna preduzeća, gasne kompanije i preduzeća koja nude nisko-ugljeničnu opremu uglavnom podržavaju ambiciozan cilj za smanjenje gasova s efektom staklene bašte. Organizacije i kompanije koje proizvode ili prodaju nisko-ugljeničnu opremu su podržale postavljanje ciljeva za

obnovljive izvore energije i energetske efikasnost ističući njihov doprinos rastu i zapošljavanju, uz sigurnije snabdevanje.

- **NVO i deo civilnog društva** su uglavnom tražile od EU da donese set ambicioznih i zakonsko obavezujućih ciljeva koji će obezbediti sigurnost za ulagače i promovirati rast i zapošljavanje.
- **Među sindikatima je uočena poprilična raznolikost**, mada uopšteno posmatrano sindikati su dali prednost određivanju ambicioznih ciljeva za smanjenje gasova staklene bašte, povećanju učešća obnovljivih izvora energije i povećanju energetske efikasnosti.
- Ova podrška uslovljena je pristupom koji se neće negativno odraziti na konkurentnost EU i koji će dati prednost socio-ekonomskim aspektima održivosti.
- **Interesantno je naglasiti da se većina građana** složila s ambicioznim klimatskim i energetske okvirom.

Interesi su se podelili oko nekoliko ključnih pitanja:

- da li je potrebno definisati jedan (smanjenje gasova s efektom staklene bašte) ili više ciljeva (obnovljivi izvori energije i energetska efikasnost);
- da li je nužno izaći s obavezujućim ili neobavezujućim ciljevima;
- na kom nivou bi ciljevi bili obavezujući – EU, regionalnom, nacionalnom, sektorskom.

Pre formalnog zatvaranja procesa javnih konsultacija održana je i konferencija zainteresovanih strana na visokom nivou u junu 2013. kojom je potvrđeno da je postizanje dogovora oko Okvira klimatske i energetske politike do 2030. godine uslovljeno sagledavanjem i odražavanjem interesa najuticajnijih zainteresovanih strana.

Posle zatvaranja procesa javnih konsultacija, Evropska komisija je na osnovu prikupljenih stavova predložila novi klimatski i energetske okvir EU za 2030. u vidu Komunikacije koja je bila predmet rasprave i u Evropskim institucijama. Uz Komunikaciju, dostavljen je i dokument u kom su predstavljeni sažeti rezultati o proceni uticaja predloženih mera. Ciljevi definisani u Komunikaciji se u najvažnijim stavkama poklapaju s ciljevima koji su sadržani u konačnom dokumentu Zaključka Evropskog saveta 24. Oktobra 2014. Ovo upućuje na potrebu uticaja na dokumente u samoj fazi iniciranja i njihove pripreme, kao i značaj procesa javnih konsultacija i doprinosa svih zainteresovanih strana.

NA KOJI
NAČIN VAŠA
ZAINTERESOVANA
STRANA MOŽE
DA DOPRINESE
IZRADI KLIMATSKE
STRATEGIJE?

U procesu izrade Klimatske strategije neizostavno moramo da razmišljamo o krajnjem cilju njenog donošenja: ublažavanju i adaptaciji na klimatske promene. Ilustracije radi, mere za ublažavanje klimatskih promena su usmerene na smanjenje emisija koje se, pored ostalog, postiže:

- suštinskim povećanjem udela obnovljivih izvora energije (vetra, sunca, biomase) i kombinovanim instalacijama za grejanje i proizvodnju električne energije;
- suštinskim poboljšanjem energetske efikasnosti;
- značajnim smanjenjem emisija iz saobraćajnog sektora;
- značajnim smanjenjem emisija iz industrije;
- značajnim smanjenjem emisija s deponija;
- intenzivnim pošumljavanjem koje dovodi do povećanja ponora CO₂.

Iz ovih razloga osnovni očekivani regulatorni i ekonomski instrumenti u Klimatskoj strategiji treba da budu osmišljeni i dizajnirani na način koji garantuje ispunjenje ovih ciljeva. Ovim nabranjem brzo smo stekli utisak kojim pitanjima Klimatska strategija mora da se bavi. Međutim, ostaje otvoreno pitanje šta je ono što je neophodno, a šta bi se moglo podvesti

pod ambiciozno? Minimum ciljeva je ustanovljen spoljašnjim okruženjem, procesom evrointegracija i globalnim trendovima, a maksimum demokratskom odlukom koju treba doneti unutar našeg društva.

U svrhu predstavljanja opcija koje kao društvo imamo, u procesu izrade Klimatske strategije ustanovljene su tri radne grupe koje ukazuju na njene najvažnije elemente: Radna grupa za podatke, Radna grupa za izradu scenarija i Radna grupa za izradu Klimatske strategije. RES fondacija smatra da je za definisanje maksimuma tj. stepena ambicije od ključnog značaja uključiti predloge zainteresovanih strana u proces izrade i donošenja Klimatske strategije.

Po uzoru na dobru praksu koja postoji u zapadnim zemljama, a u nedostatku institucionalizovanog prikupljanja ulaznih podataka za izradu javne politike zasnovane na dokazima, RES fondacija je u poslednjih godinu i po dana prikupljala ulazne podatke za Klimatsku strategiju od lokalne samouprave i sektora privrede uz podršku Stalne konferencije gradova i opština i Privredne komore Srbije. Na taj način je RES fondacija doprinela participativnosti, transparentnosti i kvalitetu procesa izrade Klimatske strategije.

LOKALNA SAMOUPRAVA

RES fondacija je 2015. istraživala pitanja u vezi s Klimatskom strategijom kroz prizmu jedne zainteresovane strane – lokalne samouprave. Cilj istraživanja bilo je uočavanje i svrstavanje lokalnih samouprava u odnosu na njihovu informisanost, volju i konkretne ideje za aktivno učešće u formulisaniu Klimatske strategije. Anketa je imala kvantitativni i kvalitativni deo, a istraživanju se odazvalo 60 lokalnih samouprava u Srbiji.

Rezultati pokazuju da su lokalne samouprave od početka bile veoma zainteresovane za pravovremeno uključivanje u proces formulisania nacionalne klimatske politike i da veruju da imaju kapacitete da suštinski doprinesu izradi ovog dokumenta. Ovaj doprinos, smatraju lokalne samouprave, mora biti pravovremen, u početnoj fazi izrade Klimatske strategije.

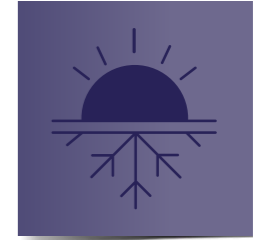
Jedno od pitanja odnosilo se na načine na koje određena lokalna samouprava može doprineti izradi Klimatske strategije i na procenu sopstvenih kapaciteta. Analiza odgovora ukazuje na to da većina lokalnih samouprava očekuje da bude aktivno uključena u proces izrade u smislu davanja predloga, identifikacije alternativa i donošenja odluka o alternativama. Doprinos je moguć u:

- deljenju informacija i iskustava;
- prikupljanju podataka;
- razvijanju decentralizovanih energetske rešenja.

Odgovori pokazuju da određen broj lokalnih samouprava ima ekspertizu koja je veoma relevantna za Klimatsku strategiju. U nekim oblastima ima i pionira, kao na primer opština Vrbas u oblasti energetskog menadžmenta. Određeno ekspertsko znanje postoji i u oblastima energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije, koje su označene kao prioritetne od strane predstavnika lokalnog nivoa.

Na osnovu ovog istraživanja, RES fondacija je nastavila da aktivno radi s ovom zainteresovanom stranom preko debatnih radionica koje su za cilj imale detaljniju diskusiju na uočene teme. U tom interaktivnom procesu iskristalisao se zahtev lokalnih samouprava za energetskom tranzicijom koja bi bila elaborirana u Klimatskoj strategiji.

ŠTA SMO ČULI OD LOKALNIH SAMOUPRAVA?

Klimatska strategija je prepoznata kao razvojna šansa.

Lokalne samouprave proces izrade Klimatske strategije vide kao mogućnost boljeg prepoznavanja razvojnih potencijala lokalnih zajednica (npr. cirkularna ekonomija). Prvi korak u tom pravcu bilo bi uklanjanje konfliktnih tačaka u lokalnom razvoju koje mogu da utiču na kreiranje ambiciozne klimatske politike na lokalnu. Ovde je prvenstveno reč o postojećem sukobu lokalnih razvojnih prioriteta kao što je održivi turizam, poljoprivreda, šumarstvo, zaštita prirode i situacije i planova u energetske sektoru.

Više obnovljivih izvora. Pored energetske efikasnosti, diskusija u vezi s obnovljivim izvorima energije stavila je na dnevni red veliki potencijal i nedovoljnu upotrebu biomase, energije sunca, kao i problem male kvote za solarnu energiju.

Bolje okruženje. Istaknuta je neadekvatnost

institucionalnog, administrativnog i finansijskog okvira za decentralizovana lokalno dostupna energetska rešenja.

Više efikasnosti, manje siromaštva. Kao poseban problem, izdvojen je i veliki problem energetske siromaštva.

Četiri tematske oblasti su se izdvojile kao ključne za formulisane stepena neophodne akcije i ambicije, prioriteta, akcionog plana i instrumenata Klimatske strategije:

- lokalni energetske menažment;
- energetske efikasnost;
- obnovljivi izvori energije;
- usklađenost ciljeva klimatske politike s razvojnim ciljevima na lokalnom nivou.

Za svaku oblast RES fondacija je u radu sa lokalnim samoupravama definisala nekoliko vodećih pitanja. Kroz rad sa lokalnim samoupravama tražili smo ulazne podatke koji mogu da se iskoriste u procesu izrade Klimatske strategije. S obzirom na to da su se na osnovu diskusije iskristalisala ključna pitanja koja kanališu ovu kompleksnu temu, a koja bi trebalo da budu uvažena u procesu izrade Klimatske strategije ona su poslata lokalnim samoupravama kroz Poziv za prikupljanje ulaznih podataka za Klimatsku strategiju preko mreže poverenika Stalne konferencije gradova i opština, kao i baze podataka opština RES fondacije.

U ovoj brošuri su prikazane mere koje su u postupku prikupljanja ulaznih podataka dostavile lokalne samouprave. RES fondacija je izvršila analizu prikupljenih predloga i grupisala ih u logičke celine, ali nije vršila suštinske intervencije na sadržaju predloženih mera.

Na koji način bi korisnici javnih objekata mogli da se motivišu da u većoj meri preduzimaju mere energetske efikasnosti?

KADA JE REČ O TEMI **ENERGETSKE EFIKASNOSTI JAVNIH OBJEKTA**, LOKALNE SAMOUPRAVE PREPOZNAJU ZNAČAJ I MOGUĆNOSTI ZA UŠTEDE, ALI I PREPREKE KOJE STOJE NA PUTU ZA VEĆI ZAMAH U OVOJ OBLASTI.

Još su uvek potrebne **mere podizanja javne svesti i edukacije**. Lokalne samouprave smatraju da bi korisnici javnih objekata mogli da se motivišu programima koji obezbeđuju veću informisanost i bolje obrazovanje nadležnih. Potrebno je povećanje informisanosti donosioca odluka o značaju preduzimanja mera energetske efikasnosti čijim se sprovođenjem doprinosi **ublažavanju posledica klimatskih promena** dok se istovremeno **ostvaruju uštede budžetskih sredstava**. Korisnicima javnih objekata potrebno je predstaviti kvalitetne procene o mogućim **smanjenjima potrošnje energije** koja se mogu postići sprovođenjem mera energetske efikasnosti. Odvojeno je potrebno predstaviti informacije o **smanjenju finansijskih sredstava** potrebnih za godišnji rad objekta. Postojanje posebne grupe informacija o posledicama na **kvalitet životne sredine unutar i izvan objekata** je značajna za podsticanje korisnika na sprovođenje mera energetske efikasnosti. Obrazovanje korisnika javnih objekata radi **ostvarivanja energetski efikasnijeg ponašanja** u objektima je prepoznato kao značajna potreba.

Razumevanje značaja sprovođenja mera energetske efikasnosti treba da bude praćeno **razvojem kapaciteta da se osmisle mere energetske efikasnosti**. Lokalnim samoupravama je potrebna podrška za pripremu projekata energetske efikasnosti i osposobljavanje zaposlenih da pripremaju takve projekte.

Korisnici javnih objekata su **obveznici sistema energetske menadžmenta** na lokalnom nivou. Potrebno je da se **posebnom odlukom jedinice lokalne samouprave definišu kao deo sistema** sa pripadajućim obavezama. Kroz uspostavljanje sistema energetske menadžmenta moguće je pokriti sve prethodno navedene potrebe:

- upostavljanje informacione osnove;
- podizanje svesti i obrazovanje;
- unapređenje tehničkih kapaciteta za pripremu i sprovođenje projekata energetske efikasnosti.

Lokalne samouprave su prepoznale i potrebu za postojanjem **mera za nagrađivanje** onih koji sprovode pozitivnu praksu kao i **nekih kaznenih mera**. Glavni izazov koji je prepoznat je nemogućnost da korisnici koji ostvare uštede zadrže deo ušteđenih sredstava. Predstavnici lokalne samouprave su predložili sledeće mere:

- proporcionalno umanjeње poreza;
- omogućavanje korišćenja prihoda iz ostvarenih ušteda za investicije na tom objektu;
- podela finansijskih efekata primenjenih mera energetske efikasnosti korisnicima javnih objekata u vidu nagrade tj. bonusima kod dostizanja postavljenih ciljeva;
- ostavljanje dela ušteđenih sredstava korisnicima za unapređenje njihove osnovne delatnosti ili nabavku i modernizaciju opreme;
- uvođenje finansijske pomoći za preuzimanje aktivnosti za energetske efikasnost, određivanje roka za izvođenje radova, a posle isteka roka povećanje cene za potrošenu energiju, izuzev one dobijene iz obnovljivih izvora.

Na koji način Klimatska strategija može da pomogne u razrešavanju pitanja lokalnog zagađenja vazduha?

Po mišljenju predstavnika lokalne samouprave Klimatska strategija bi trebalo da da smernice i dugoročne ciljeve za smanjenje emisija GHG. Ona treba da postavi osnov za donošenje zakonske regulative u oblasti klimatskih promena kojima će se uvesti ograničenja korišćenja fosilnih energenata koji su jedni od najvećih zagađivača vazduha. Lokalne samouprave su veoma precizno definisale svoj problem s **zagađenjem vazduha** koje po njima potiče od:

- korišćenja fosilnih goriva za zagrevanje;
- korišćenje neefikasnih grejnih uređaja za zagrevanje u individualnim ložištima;
- tranzitnog i gradskog saobraćaja (loša saobraćajna rešenja, nemanje obilaznice, zastareo vozni park).

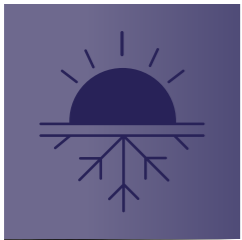

Klimatska strategija mora pre svega da rangira probleme sa aspekta uticaja na zdravlje ljudi i životnu sredinu, a potom na ekonomiju i da definiše efikasan i ekonomičan okvir za smanjenje emisije. Potrebno je:

- predvideti transparentniji rad državnih institucija, dostupnost podataka o zagađenju, i obavezu izveštavanja o svim zagađivačima vazduha i izvorima zagađenja;
- sprovesti kaznenu politiku za sve zagađivače;
- dodatno definisati obaveze lokalnih samouprava u izradi lokalnih registara zagađivača i obezbediti umrežavanje i razmenu podataka;
- izmeniti prateća zakonska dokumenta, doneti standarde i mere kontrole kada je reč o individualnim ložištima;
- povezati sve lokalne samouprave koje vrše kontrolu kvaliteta vazduha na svojim područjima,

- da na osnovu relevantnih podataka utvrde obaveze svake lokalne samouprave u smanjenju gasova koje izazivaju efekat staklene bašte;
- utvrditi mehanizme kontrole i nagrade za one koji uspešno ispunjavaju zadate ciljeve;
- predvideti subvencije za korišćenje energije iz obnovljivih izvora (uz obezbeđenje uslova za prihvatanje proizvedene energije);
- predvideti zamenu neefikasnih grejnih uređaja;
- predvideti sprovođenje široke kampanje o rizicima klimatskih promena pre svega na zdravlje ljudi i životnu sredinu;
- donošenje radikalnijih skupštinskih odluka i obezbeđivanje fondova na lokalnom nivou za postizanje energetske uštede;
- izraditi obavezujuće planove zaštite vazduha, bez obzira što oni podrazumevaju donošenje "bolnih" političkih odluka koje se u mnogim segmentima kose sa interesima pojedinih javnih preduzeća.
- izmeniti zakonsku regulativu sa ciljem da se svi zagađivači obuhvate inspekcijom nadzorom;
- uvesti značajnije podsticaje za korišćenje obnovljivih izvora energije na održiv i efikasan način i pojednostaviti procedure za obezbeđivanje dozvola za korišćenje obnovljivih izvora energije.

Koje mere javne politike bi omogućile veće korišćenje energije sunca za proizvodnju električne i toplotne energije u vašoj lokalnoj samoupravi?

Kada je reč o korišćenju energije sunca, lokalne samouprave smatraju da su još uvek potrebni programi obrazovanja donosilaca odluka, korisnika javnih objekata, građana i svih poreskih obveznika o koristima ovakvih vidova tehnologije. U tom smislu predloženo je:

- sprovođenje obuke;
- davanje podrške organima lokalne samouprave u pripremi projekata i studija izvodljivosti;
- sprovođenje pilot projekata na lokalnu na primer ugradnja solarnih kolektora na nekom od javnih objekata, informisanje široke javnosti o ostvarenim uštedama, detaljan opis postupka instalisanja solarnog sistema sa svim ulaznim parametrima, uključujući i moguće izvore finansiranja; takođe, moguće je da se kao u Barseloni donese opštinska odluka da se voda u bojlerima može grejati samo korišćenjem solarnih kolektora uz subvencije iz lokalnog budžeta (određenim grupama stanovništva u zavisnosti od socijalne karte) i propisanim rokovima za sprovođenje;
- sprovođenje pilot projekata "pametnih kuća" od lokalno raspoloživog materijala uz razvoj decentralizovanih rešenja snabdevanja energijom.

Pored potrebe za povećanjem kvote odobrene snage malih solarnih elektrana kvalifikovanih za podršku iz podsticajnih mehanizama za obnovljive izvore energije, predlaže se finansijsko stimulisanje kako javnih ustanova, tako i fizičkih lica od strane države da gde god je to moguće ugrade solarne panele i to:

- uvođenjem drugačije tarife za one koji struju proizvode na ugalj i za one koji struju proizvode putem solarnih panela;
- davanjem subvencija za nabavku opreme za korišćenje energije sunca (kreditna sredstva sa dužim periodom otplate);

- subvencionisanje troškova fizičkim licima iz sredstava lokalnih fondova za zaštitu životne sredine, koji se javljaju pri prelasku na korišćenje solarne energije za proizvodnju električne i toplotne energije;
- povećanje cene fid-in tarifa za solarnu energiju; ova mera može da podstakne buduće investitore da pristupe izgradnji značajnijih kapaciteta za proizvodnju električne energije (predložena tarifa od 16,25 do 22,66 evrocenti po kilovat-času, zavisno od veličine solarne elektrane, bez obzira na smanjenje cena opreme za solarne elektrane dovodi u pitanje finansijsku održivost takvih projekata (fid-in tarife u evropskim zemljama su više).

Od administrativnih mera koje se odnose na lokalni nivo predloženo je pojednostavljenje procedura i olakšavanje uslova za dobijanje dozvola za postavljanje solarnih panela, kao i donošenje odluka skupštine opštine jedinice lokalne samouprave da se rezervno promoviše ovaj vid korišćenja obnovljivih izvora energije.

Koje su prepreke za korišćenje biomase za proizvodnju električne i toplotne energije u vašoj lokalnoj samoupravi i kako Klimatska strategija može da utiče na otklanjanje tih prepreka?

Lokalna samouprava identifikovala je sledeće prepreke:

- nedostatak političke volje;
- nedovoljnost javne svesti i informisanosti o prednostima efikasnog korišćenja biomase, nezainteresovanost stručnih službi;
- nedovoljno poznavanje situacije jer u mnogim lokalnim samoupravama ne postoji katastar sa procenom količine i kvaliteta biomase na teritoriji lokalne samouprave, nepostojanje studija opravdanosti i analiza troškova i koristi;
- u planskim aktima nisu mapirana potencijalna područja pogodna za lociranje postrojenja za biomasu, i ne postoje ponude investitorima sa svim potrebnim ulaznim podacima;
- nepostojanje tehničkih standarda za proizvode koji koriste biomasu;
- neuređeno tržište;
- nedostatak finansijskih sredstava i nedovoljno subvencioniranje koje je potrebno za uvođenje novih tehnologija u postrojenjima za proizvodnju električne i toplotne energije;
- odsustvo bilo kakve volje za organizovanim skupljanjem ostataka biomase u poljoprivredi;
- usitnjenost poljoprivrednih parcela.

Klimatskom strategijom je potrebno uticati na otklanjanje ovih prepreka i prvenstveno odrediti uslove pod kojima bi lokalne samouprave trebalo da koriste biomasu. Ovim dokumentom bi se moglo uticati na otklanjanje prepreka putem **informisanja**, kao i pružanjem mogućnosti za **subvencionisanje** projekata. **U dokumentu je potrebo definisati šire uključivanje privatnih zemljoposjednika i šumovlasnika u efikasan sistem korišćenja biomase, kao i uspostaviti sistem podsticaja i stimulativnih mera za proizvođače biomase.**

Prvi korak bilo bi uspostavljanje obaveze izrade **katastra biomase** za pojedinačnu lokalnu samoupravu.

Neke lokalne samouprave koje imaju male količine biomase koje ne omogućavaju isplativo korišćenje (individualno gledano), predlažu neku vrstu udruživanja i trgovinu biomasom tj. razvoj tržišta. Kao primer dobre prakse opština Aleksinac navela je partnerstvo sa Ministarstvom rudarstva i energetike i Ministarstvom poljoprivrede i zaštite životne sredine, Kancelarijom programa UNDP na sprovođenju projekta "Smanjenje barijera za ubrzan razvoj tržišta biomase u Srbiji". U Gornjem Suhotnu u Aleksincu privatni partner je izgradio CHP postrojenje na biomasu. Cilj projekta je da se poveća udeo energije iz obnovljivih izvora u energetske bilansu Srbije. Takođe, u Zrenjaninu biomasa koja potiče

od poljoprivredne proizvodnje koristiti za proizvodnju toplotne energije u malim, privatnim objektima, ali ne u velikom broju.

Klimatskom strategijom bi trebalo da se utiče na javno isticanje poljoprivrednih i šumskih resursa koji postoje u Srbiji, kao i na pošumljavanje nekorišćenih slatinastih površina brzorastućim zasadima šuma, koji bi ispunjavali funkciju smanjenja emisija štetnih gasova i obezbeđivanja biomase za buduće elektrane.

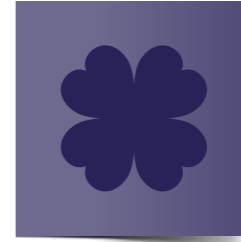
Da li postoje prepreke za efikasnije i delotvornije korišćenje finansijskih sredstava koja su već dostupna na lokalnom nivou (npr. Fond za zaštitu životne sredine)?

Po ovom pitanju su lokalne samouprave imale niz zapažanja. Uočene su sledeće prepreke:

- sredstva su nedovoljna za rešavanje najvećih lokalnih problema pa je neophodno učešće privatnog sektora, države i donatora za infrastrukturne projekte;
- novi Zakon o budžetskom sistemu, kao krovni zakon je ukinuo namenski karakter lokalne "eko- takse" i doveo u pitanje postojanje budžetskih fondova za zaštitu životne sredine na nivou lokalnih samouprava; budžetski fondovi za zaštitu životne sredine se suočavaju sa "otimanjem" dela naplaćenih eko-taksi i njihovog transfera u budžet grada za druge namene, uz obrazloženje da su i one opšti prihod budžeta grada;
- Ako se donese nov Zakon o finansiranju lokalnih samouprava i ustanovi opšti porez jednim poreskim zaduženjem, a ne definiše koji procenat naplaćenog opšteg prihoda mora da ide u budžetske fondove za zaštitu životne sredine na lokalnom nivou, poslovi zaštite životne sredine i sprovođenja ciljeva lokalnih programa za zaštitu životne sredine će se naći u ozbiljnom problemu;
- donosioci odluka pri planiranju inače restriktivnih budžeta lokalnih samouprava neće imati mnogo razumevanja za brojne potrebe ulaganja u zaštitu životne sredine, što ne sme da čudi ako Narodna skupština ne bude prepoznala važnost postojanja zelenih fondova za zaštitu životne sredine na nivou lokalnih samouprava;
- nepostojanje zelenog Fonda kao potpore lokalnim samoupravama za kapitalne projekte;
- postojeći postupak javnih nabavki;
- nekada različita tumačenja predstavnika nadležnog ministarstva prilikom davanja saglasnosti na program Fonda;
- prepreke za korišćenje sredstava Fonda za programe energetske efikasnosti pošto se smatra da se ovi programi finansiraju iz drugih izvora.

Kojim merama Klimatska strategija može da pospeši održivi razvoj lokalne ekonomije u sledećim oblastima: šumarstvo i drveno prerađivačka industrija, turizam, poljoprivreda?

Klimatskom strategijom bi se u saradnji s lokalnom samoupravom moglo omogućiti:

- definisanje odnosa i uloge svih aktera, kao i ciljevi koje svaka lokalna samouprava treba da dostigne, u zavisnosti od specifičnosti i geografskog područja pojedinih oblasti;
- definisanje podsticajnih mehanizama i kaznenih mera za nedostizanje ciljeva i to za: pošumljavanje i maksimalno korišćenje drvene mase; proizvodnju biomase iz kontrolisanih zasada; promociju zaštićenih prirodnih dobara i oblasti, organsku proizvodnju i dr.
- smanjenje barijera za ubrzan rast tržišta biomase (izmena zakonske regulative i uvođenje standarda kvaliteta), razvoj privatnog sektora i podizanje javne svesti o prednostima i potencijalima korišćenja čistih i obnovljivih izvora energije.

LOKALNE SAMOUPRAVE DOBRO PREPOZNAJU USKU POVEZANOST NAVEDENIH OBLASTI I SMATRAJU DA BI SE POZITIVNA DEŠAVANJA U JEDNOJ OBLASTI MOGLA PRELITI NA DRUGU. PRIMERA RADI ČISTIJA ŽIVOTNA SREDINA, BEZ ZAGAĐENJA, I OČUVANJE EKOSISTEMA DOPRINOSI RAZVOJU NAROČITO EKO I RURALNOG TURIZMA. PODSTICANJE POVEĆANJA BIKIKLISTIČKIH I PEŠAČKIH RUTA, DOPRINOSI BIKIKLISTIČKOM TURIZMU, KOJI JE U POSLEDNJE VREME IZUZETNO POPULARAN, ALI I SMANJENJU INTENZITETA SAOBRAĆAJA, ČIME SE SMANJUJU EMISIJE IZ FOSILNIH GORIVA. POŠUMLJAVANJE I ODRŽIVO GAZDOVANJE ŠUMAMA DOPRINOSI RAZVOJU SEKTORA ZASNOVANIH NA DRVETU I DOPRINOSI RAZVOJU LOKALNE EKONOMIJE ISTOVREMENO DOPRINOSEĆI UBLAŽAVANJU KLIMATSKIH PROMENA.

Lokalne samouprave jasno izražavaju zahtev za efikasnom i strogom kontrolom korišćenja resursa, kao i prestankom nekontrolisane seče šuma. Predloženo je da se predvide podsticajne mere za pošumljavanje zapuštenih parcela i onih gde je izvršena totalna seča. Jedna od mera za povećanje područja pod šumama je i besplatna deoba sadnica u svim lokalnim zajednicama, a naročito tamo gde je pošumljenost mala. Lokalne samouprave iz Vojvodine prednjače u ovim zahtevima.

Takođe je jasno izražen zahtev za korišćenjem proizvoda koji se sada uglavnom tretiraju kao otpad (granjevina, suvo lišće, piljevina, ostaci iz poljoprivrede) za biomasu za dobijanje energije. Predlaže se masovno podizanje energetskih namenskih brzorastućih zasada s velikim prirastom drvne mase na površinama koje se inače ne koriste. Ova aktivnost bi ublažila efekte stakle bašte, i omogućila korišćenje drvne mase za dobijanje energije, ali i u druge svrhe u drvno prerađivačkoj industriji (za proizvodnju nameštaja, stolarije). Predloženo je i donošenje mera kojima bi se obeshrabrio izvoz drvne sirovine u obliku trupaca, rezane građe i drugih proizvoda od drveta niskog stepena finalizacije, i donošenje mera ekonomskog podsticaja za lokalne proizvođače proizvoda od drveta.

Poljoprivredi je takođe poklonjena pažnja u odgovorima lokalnih samouprava. Mere ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promene u sektoru poljoprivrede, mogu da se sprovedu kako kroz političke odluke tako i kroz individualne aktivnosti poljoprivrednika. Najveći potencijal ima korišćenje biomase iz poljoprivrede.

Šumski resursi spadaju u grupu prirodnih obnovljivih resursa. Tamo gde šumski resursi čine značajnu površinu teritorije jedinice lokalne samouprave treba da budu jedan od osnovnih uslova razvoja i funkcionisanja lokalne zajednice. Iz tog razloga šumski resursi treba da imaju značajnije mesto u izradi Klimatske strategije. Šumarstvo je od strane lokalnih samouprava prepoznato kao izuzetno važan sektor. Prepoznata je mogućnost doprinosa šumskih proizvoda ublažavanju klimatskih promena, ali i potreba za adaptacijom. Mere koje su prepoznale lokalne samouprave koje su učestvovala u dostavljanju podataka vezane za šumske resurse su:

- sađenje vrste drveća koji imaju veću otpornost na nepovoljne klimatske uticaje (crni bor, grab, javor, i dr.)
- povećanje površine pod mešovitim raznodobnim šumama koje su takođe otpornije na nepovoljne klimatske uticaje od čistih jednodobnih šuma
- povećanje udela visokih (semenog porekla) šuma u odnosu na niske (vegetativnog) porekla šume
- organizovanje potpunog iskorišćenja otpadaka u šumi za dobijanje biomase koji se koriste kao obnovljivi izvor energije

Na kraju, još uvek je potrebna edukacija o značaju i povezanosti svih ovih razvojnih tema, kao i stimulanje debate koja bi rezultirala konkretnim rešenjima prilagođenim pojedinačnim lokalnim kontekstima.

SEKTOR PRIVREDE

Srbija do sada nije uspela da iskoristi postojeće ekonomske modele za ubrzani ekonomski rast. Ona se još uvek nalazi u procesu reformi i tranzicije. O ne tako dobrim rezultatima dosadašnjih napora svedoče razni pokazatelji. Pored ostalih, tu spada i Izveštaj o globalnoj konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma za 2015.–2016. gde je Srbija zauzela 94 mesto. Na osnovu poslednjih Izveštaja EU o napretku Srbije može se zaključiti da se Srbija suočava s brojnim izazovima u transformaciji domaće ekonomije.

Ovi nalazi upućuju na zaključak da je Srbiji potrebna nova vizija rasta i razvoja. Srbija ima šansu da kroz Klimatsku strategiju usvoji nisko-ugljenični razvoj kao integralni deo razvojne strategije i to ne samo načelno i formalno. S ovim stavom slažu se predstavnici privrede s kojima smo razgovarali i koji su se odazvali na naš poziv za prikupljanje ulaznih podataka za izradu Klimatske strategije. U Srbiji postoje preduzeća koja podržavaju novu nisko-ugljeničnu razvojnu paradigmu, koji u njoj vide šansu za uštede, širenje tržišta, inovacije, nove poslovne prilike i doprinos povećanju zapošljavanja. Pojedini, kroz koncept društveno odgovornog poslovanja promovišu aktivnosti koje osveščuju problem klimatskih promena. Određeni broj već veoma dobro posluje u sektorima kao što su obnovljivi izvori energije ili energetska efikasnost. Neki predstavljaju dobre primere zelene, pa čak i cirkularne ekonomije.

Privredu smo prvo pitali kako se fenomen klimatskih promena odražava na njihovo poslovanje, da li vode računa o energetskej efikasnosti i da li koriste obnovljive izvore energije u svojim poslovnim procesima? Kada je reč o uticaju klimatskih promena na poslovanje privatnog sektora prepoznata je veza između klimatskih promena i izazova koji se javljaju u **sektoru poljoprivrede**. Izdvaja se i **sektor efikasnog hlađenja i grejanja** koji klimatske promene povezuje s novim poslovnim mogućnostima, s obzirom na to da globalno zagrevanje utiče direktno na povećanje tražnje uređaja iz oblasti klimatizacije i grejanja i pospešuje razvoj novih efikasnijih rešenja.

Energetska efikasnost

Odgovori u vezi sa pitanjima energetske efikasnosti pokazuju da se osvešćenost o prednostima i mogućnostima za uštede veoma brzo širi među preduzećima. Svi ispitanici su odgovorili pozitivno na ovu temu. Energetska efikasnost je uvrštena i u strateške ciljeve preduzeća koji se sprovode sistemskim uštedama energije, fluida (struja, para, voda, komprimovani vazduh) i materijala u svim fazama proizvodnje i na svim nivoima poslovanja. Na primer, jedan ispitanik iz bankarskog sektora uvodi sistem za energetske menadžment čiji je fokus smanjivanje negativnog uticaja na životnu sredinu, kroz definisanje i sprovođenje mera (kao i podizanje

svesti zaposlenih) sa ciljem smanjivanja potrošnje resursa (električne i toplotne energije, vode, papira, goriva) i emisija štetnih gasova. Takođe, drugi ispitanik je definisao politiku zaštite životne sredine kao izjavu posvećenosti održivom korišćenju prirodnih resursa i ublažavanju klimatskih promena. Shodno tome, energetska efikasnost se preispituje na mesečnom nivou, kao jedan od ključnih pokazatelja učinka poslovnih procesa. Definišu se preventivne mere racionalne potrošnje energije i vode u cilju kontinualnog poboljšanja učinka. Redovno se prati, evidentira i preispituje emisija CO₂, i preduzimaju mere poboljšanja. Opređenje te kompanije je reciklaža, kako

materijala u proizvodnji, tako i otpada. Stepenn reciklaže je takođe jedan od ključnih pokazatelja učinka i iznosi 97,4%. Energetska efikasnost se uzima kao značajan kriterijum pri definisanju i realizaciji različitih projekata, i uvrštena je u svakodnevni rad i poslovanje ove kompanije. Dalje, kompanija iz oblasti grejanja i hlađenja za grejanje svojih objekata koristi toplotne pumpe vazduh – voda, a radi i na konstantnom unapređenju u oblasti ekodizajna, na primeni što efikasnijih i održivijih energetskih rešenja sa smanjenjom potrošnjom električne energije, i na razvoju efikasnih i ekoloških rashladnih rešenja (freona).

Obnovljivi izvori energije

Kada je reč o korišćenju obnovljivih izvora energije jasno je da se naša privreda nalazi na samom početku. Preduzeća su uglavnom zainteresovana za solarnu i geotermalnu energiju. Ona koja koriste obnovljive izvore energije rade to uglavnom za grejanje i hlađenje poslovnog prostora. Takođe, deo proizvodnih programa koristi energiju dostupnu u okolnom vazduhu kao i geotermalne aplikacije koje koriste energiju zemlje. U jednoj kompaniji se koriste solarni paneli za proizvodnju dela energije koja se koristi za dogrevanje sanitarne vode, dok je jedan građevinski klaster postavio prvu pilot mini solarnu elektranu u Srbiji.

Predlozi privrede za klimatsku strategiju

Od privrede su stigli i konkretni predlozi koji bi stimulisali programe energetske efikasnosti i prelazak na obnovljive izvore energije, a koje je potrebno uzeti u obzir prilikom izrade Klimatske strategije i akcionog plana.

Ispitanici predlažu da se kreira takav strateški okvir koji će predvideti **dobre mehanizme za finansiranje projekata koji se zasnivaju na korišćenju obnovljivih izvora energije**. Kada je reč o trenutnim preprekama za korišćenje obnovljivih izvora energije u većoj meri, preduzeća su mahom navela nedostatak zakonodavnog okvira i finansiranja u vidu podsticaja i subvencija za izgradnju postrojenja ove vrste. Neki su naveli i pitanje vlasništva nad objektima u kojima se vrše usluge kao glavni razlog ograničenih investicionih mogućnosti u obnovljive izvore energije.

Predstavnici privrede koji su se odazvali pozivu za prikupljanje ulaznih podataka za proces izrade Klimatske strategije predložili su da se kroz Klimatsku strategiju:

- definiše strateški okvir koji će nedvosmisleno podržati nisko-ugljenični razvoj i tako otvoriti put finansijskim institucijama ka finansiranju projekata iz zelene ekonomije, energetske efikasne rešenja i obnovljivih izvora energije;
- stimuliše opredeljenje za nisko-ugljenično poslovanje, obnovljive izvore energije, energetske efikasnosti kroz finansijske mehanizme kao što su podsticaji, subvencije, umanjenje poreza, kreditiranje pod povoljnijim uslovima;
- donese zakonski okvir koji će predvideti ograničenje upotrebe ne-efikasne on/off klima uređaja;
- stimuliše razvoj tržišta u smislu ponude zelene energije;
- stimuliše veću ponudu zelene energije na tržištu i obezbede povoljniji uslovi nabavke.

Bilo je i primera koji pokazuju da sektor privrede nije u dovoljnoj meri upoznat s mogućnostima koje kao zainteresovana strana može da ima u procesima kreiranja javnih politika, pa tako i ove. Ovde je više reč o spremnosti na reakciju na novi strateški ili zakonodavni okvir nego na proaktivni pristup. U ovakvim slučajevima nameće se potreba za **kontinuiranom fokusiranom diskusijom u cilju informisanja, edukacije i mobilizacije ovih aktera**.

**NACIONALNA STRATEGIJA
ZA BORBU PROTIV KLIMATSKIH PROMENA**
Doprinos lokalnih samouprava i privatnog sektora

Zmaja od Noćaja 3a, Beograd

www.resfoundation.org

